

НОВО ИЗСЛЕДВАНЕ ВЪРХУ БЪЛГАРСКАТА УСТНА РЕЧ

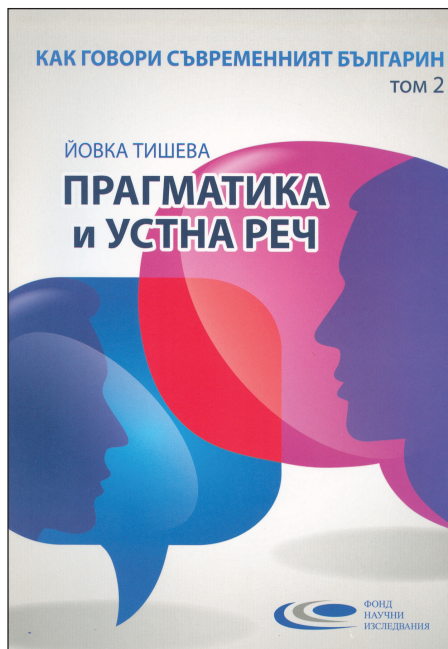
Йовка Тишева. Прагматика и устна реч [Как говори съвременният българин] Фокус, София, 2014, 128 с. ISBN 978-619-90196-2-7

Татяна Ангелова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Ще започнем с цитираното в книгата запомнящо се изказване на Ал. Теодоров - Балан, че речта е „дар, който имаш на разположение, за да въздигнеш себе си между другите и да вървиш така към своето най-завидно човешко признание“ (Теодоров-Балан, 2008: 742). Несъмнено е, че това изказване е вдъхновило авторката да се заеме с проучването си, резултатите от което е споделила. Сигурни сме, че трудът ѝ ще предизвика интереса и на читателите на списание „Чуждоезиково обучение“.

Книгата на Йовка Тишева „Прагматика и устна реч“ е първото по рода си издание, което се занимава с изследване на българската устна реч от гледна точка на науката за действието чрез речта и въздействието чрез речта върху общуващите. Авторката прецизно уточнява какво *не* е изследването: че то не се занимава с правоговорната норма, че не следва пуристичните стремления на част от езиковеди и филолози; то не се придържа към нормативистичните тези и не анализира грешки и отклонения от книжовните изисквания на граматиката. Книгата си поставя амбициозна и значима цел да покаже „как с думите – съзнателно

избрани и подредени или автоматично добавени в речта ни, ние, говорещите, се стремим към постигането на определени комуникативни цели“ (с.5).

Тази цел е реализирана чрез евристичните умения на авторката при конструиране на дизайна на проучването. Обект на изследването според авторката е „свкупността от ситуативно и индивидуално определени езикови варианти, използвани в процеса на речева комуникация в различни функционални сфери. В духа на класическото разбиране за отношението между език и реч най-точно този обект може да се определи като съвременната българска устна реч“ (с.5). Предмет на наблюденията и анализите, както посочва Йовка Тишева, са „средствата или механизмите, чрез които в реалната речева комуникация се представя прагматична информация: информация, свързана с развитието на разговора и на комуникативния процес, с регулирането на дискурса, с оценките на говорещия за съдържанието на изказването, за отношенията между участниците в общуването и т.н. Прагматичните аспекти на устната реч са свързани с отношенията между участниците в комуникацията, с комуникативните цели на говорещите, с мястото на конкретното изказване с дискурса, с избора на контекст за интерпретация на съдържанието на изказването“ (с.6).

Убедително и логично авторката обосновава избора си на методологията на конкретните анализи и наблюдения – лингвистичната прагматика. Единият довод е, че: „равнището, на което се провеждат анализите, е равнището на комуникацията, дискурса, диалога. Изследователският проблем при представяне на репликите и изказванията на участниците в общуването се свързва с въпроса защо в конкретната ситуация (конкретно място, участници, тема) говорещите си служат именно с тези езикови средства“ (с.7). Вторият довод се отнася до по-общия план на анализите, при който „се отчитат и обективните тенденции в езика, които влияят върху речевото поведение; промените в ситуациите и жанровете на общуването както в публичната сфера, така и в личната комуникация; размиване на стилистичните граници, отделящи неофициалното от официалното публично общуване, книжовната от разговорната реч (Бояджиев, 2008)“ (с.7).

Висока концептивна значимост притежават разсъжденията на Й. Тишева върху направеното от досегашните изследвания върху българската устна реч. С основание авторката посочва, че прилаганата в тези изследвания методология се придържа към схващанията на книжовната (нормативната) граматика или логично се свързва с „отделни частнонаучни или интердисциплинарни области на хуманитаристиката“ (с.7). Не може да не се съгласим с продуктивната констатация на авторката, че „остава открит въпросът за това, дали може да се говори за граматика на устната реч, която се различава от граматиката на представителната кодифицирана писмена форма на езика, или с една и съща методология, в рамките на един и същ подход може да се представят и двете форми на езика“ (с.6).

Следвайки разбирането си, че „констатирането на отклонения или на варианти спрямо нормата не изчерпва многостранната природа на устната реч, Й. Тишева надхвърля рамките на нормативистичното схващане не само за проучването на езика в действие, но и за преподаването и усвояването му в различен образователен контекст. Авторката отчита зависимостта на речта от социалните фактори, от ситуацията на общуване и може би най-важното, което ще заинтригува читателите на списанието, е постановката „как чрез речта да бъдат достигнати определени цели, как комуникацията да бъде успешно реализирана“ (с.6). Както е известно на специалистите, преподаващи по и на чужди езици, прагматическите аспекти в този процес са ключови. Ето защо книгата ще представлява интерес за широк кръг читатели – специалисти по чуждоезиково обучение, преподаватели, методици, учители, експерти.

Особено голямо предимство на рецензираното изследване и съществената му отлика по отношение на други проучвания е използването на „богата база от данни за реалното устно общуване със средствата на съвременния български език в различни сфери и ситуации“ (с.7). Богатият илюстративен материал, използваните примери, представящи устното общуване, са част от две големи бази данни с материали за българската устна реч: „езиковите ресурси, разработени от екипа на инициативата BgSpeech (<http://bgspeech.net/bg/resources.html>) и аудио- и видеоархива, събран в рамките на проекта „Изследване на модели и средства в различни речевни ситуации и сфери на общуването в съвременния български език“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на МОН. Тъй като в съвременната езикова ситуация наред с директното, „живо“ face to face, общуване активно протичат и процесите на компютърно опосредствана комуникация, като допълнение към посочените данни са включени и примери от различни по проблематика форуми“ (с.7). Цели се много по-пълно представяне на средствата за изразяване на прагматичната информация в устното общуване, много по-задълбочена обосновка на изводите за характеристиките на българската устна реч и не на последно място се предлага надежден източник за превръщането на обучението по език (български език в случая) в истински автентичен процес на продуктивна комуникация. Достатъчно е да посочим функциите на дигитално управляваното учене (Data-driven Learning) в езиковото обучение. Както е известно, изключително богати са възможностите за използване на дигитално управляваното учене при създаването на учебници, при провеждането на занятия по език, при конструиране на тестови задачи с автентичен речев материал и др.

Изследователските задачи, решавани от авторката, може да бъдат сведени до два по-обща проблема, както посочва тя. Единият е „как словоредът влияе върху представяне на комуникативно-прагматичните цели на участниците в общуването; как словоредните промени влияят върху структурирането на информацията и оттам – върху развитието на комуникацията“. Вторият е: „Как с

помощта на елементи от лексикалната система (активния речник), които принадлежат към различни части на речта и имат различна морфологична и синтактична характеристика, се означават прагматични по тип значения“ (с. 6).

Адекватна на решаваните изследователски задачи е структурата на книгата в четири части, библиография и списък с адресите на сайтове, от които са примерите за компютърно опосредствана комуникация.

Първа част се занимава с кратък преглед на развитието, през което преминава лингвистичната прагматика, с цел коментиране на влиянието, което оказва контекстът върху интерпретирането на изказването; представени са два модела на комуникативния процес; въведен е терминологичният апарат, използван при наблюденията и анализите в същинската част. За читателите ще представлява интерес систематизираното и прецизно представяне на тази информация.

Втората част съдържа обзор на някои от досегашните изследвания на българската устна реч. В този контекст предложеният от книгата анализ на синтактичните и на лексикалните средства в прагматичен аспект за означаване на прагматична по тип информация обогатява системата от изследователски методи, използвани при проучване на българската устна реч. Особено ценно е това, че се търсят по-общи модели, механизми и средства за означаване на прагматично значимата информация не само в разговорната или книжовната устна реч, но и в многообразни устни варианти на българския език.

В третата част на работата фокусът е върху словоредните механизми за маркиране на информация с различна комуникативна стойност. Както посочва авторката, „анализите се свързват както със синтактичните модели за интерпретация на топика и фокуса на изказването, така и с идеите за теорията на релевантността: говорещият структурира своето изказване така, че то да е лесно за обработка и интерпретиране от страна на слушателя“ (с.8). Пряка приложна стойност имат тези постановки при управление на педагогическата комуникация, при използване на метаезика в преподаването и усвояването на език, защото подкрепят тезата за интерактивността.

Четвъртата част предлага обобщение върху наблюденията над системата от лексикални средства, чрез които се „маркира връзката между отделни елементи на дискурса, създава се подходящ (релевантен) контекст за интерпретация на изказването или се означава отношение на говорещия към предаваната информация, към събеседника / адресата или към речевата ситуация“ (с. 8). Авторката обобщава значимия извод: „Данните от изследователския корпус потвърждават идеята, че в системата на прагматичните (дискурсните) маркери може да се говори за стратификация или йерархия, свързана с типа речева ситуация – официална или неофициална среда, общуване с висока степен на подготвеност или спонтанно общуване, наличие или отсъствие на социална дистанция, социални роли на участниците в общуването“.

Своя стойност притежава и посочената литература, използвана в книгата. Отличната библиографска осведоменост на авторката се проявява при професионалния подбор и при позоваването на 69 източника на кирилица и 66 източника на латиница.

Широко е приложението, което могат да намерят резултатите от анализите на двата типа средства за означаване на прагматична информация. Тези резултати могат да се използват в академични курсове по синтаксис, прагматика, разговорна реч, устна комуникация. Определено, книгата представлява професионален интерес за специалисти по чуждоезиково обучение с оглед на теоретичните постановки, терминологичния апарат, богатата база данни, изследователския инструментариум. Не на последно място са и практико-приложните аспекти: при създаването на учебници и учебни помагала, при писането на тестови задачи за обучение и за контрол, за оценяване на равнищата на владеене на езика, за прилагане на дигитално управлявано учене.

Нека в заключение се върнем към Балановото изказване за речта. С книгата си за прагматиката и устната реч Йовка Тишева наистина следва философията на Ал. Теодоров-Балан, като помага на своите читатели „да въздигнат себе си между другите и да вървят към своето завидно човешко признание“.

NEW STUDY OF BULGARIAN SPOKEN LANGUAGE

✉ **Prof. Dr. Tatyana Angelova**
Faculty of Slavic Studies
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
Sofia, Bulgaria
E-mail: angelova@slav.uni-sofia.bg